

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 19 (32)

Суми – 2019

**SECTION 3
CIVIL LAW AND PROCESS; FAMILY LAW;
INTELLECTUAL PROPERTY RIGHT**

**СЕКЦІЯ 3
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i19.p31>

**ПРАВОВА ОХОРОНА КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ ЯК ОБ'ЄКТІВ ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

Канарик Юлія Сергіївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та господарського права,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Сергієнко Богдана Борисівна,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті досліджено правову охорону комп'ютерних програм, як об'єктів права інтелектуальної власності, в силу їх неоднозначної правової природи. Проведено теоретичний та практичний аналіз існуючої системи захисту комп'ютерної програми за нормами авторського права. Оскільки, багато науковців, зокрема, Кірін Р.С., Тарасенко Л. Л., Єфремова Т. Ф., наголошують на недосконалої правової охорони цього об'єкту права інтелектуальної власності, досліджено можливі шляхи удосконалення законодавчого захисту комп'ютерних програм у відповідності до потреб сьогодення. Визначено слабкі та сильні сторони різних систем законодавчого захисту, які є актуальними на сьогодні, або ті, які з теоретичного погляду можна було б застосувати для охорони комп'ютерних програм.

Особливу увагу приділено становленню та розвитку правової охорони комп'ютерних програм в цілому, починаючи з 1960-х років. Виявлено, що з самого початку індустрія правової охорони програмних продуктів спиралась на різні системи захисту, зокрема, авторського права та патентного законодавства тощо. Надалі, з розвитком права інтелектуальної власності, фактично в усіх державах, затвердилась система захисту комп'ютерних програм як літературних творів. Однак, в умовах сьогодення, така правова охорона є недієвою. І чим більш комп'ютерна програма має корисних властивостей, тим більш вона уразлива до копіювання. Саме тому, проаналізовано статистичні показники розповсюдженості неліцензійних версій комп'ютерних програм. Виявлено, що близько 85% населення використовують принаймні одну незаконну копію комп'ютерної програми. Основними причинами такого явища автори вбачають сприймання об'єктів права інтелектуальної власності загалом, як безкоштовний ресурс, а також

фрагментарну, недосконалу діяльність з боку держави щодо виявлення та усунення даного виду правопорушення.

В силу актуальності проблеми, авторами запропоновано різні варіанти захисту комп'ютерних програм: зокрема, традиційний захист комп'ютерної програми, як об'єкту авторського права; захист комп'ютерної програми нормами патентного права. Однак лише за умови, коли програма є складовою частиною корисної моделі або винаходу; захист назви комп'ютерної програми, як торгівельної марки тощо.

Ключові слова: комп'ютерна програма, авторське право, патент, вихідний код, об'єктний код.

Kanarik Y.S., Sergienko B.B. Legal protection of computer programs as objects of intellectual property rights. The article examines the legal protection of computer programs as intellectual property rights. The analysis of theoretical and practical aspects of the existing system of protection of the computer program according to the rules of copyright is carried out and the possible ways of its improvement in accordance with the current conditions. As many scientists, in particular, Kirin R, S., Tarasenko L.L., Efremova T.F., emphasize the imperfection of the legal protection of this object of intellectual property rights, the possible ways of improving the legislative protection of computer programs in accordance with to the needs of today. We identify the strengths and weaknesses of the various legislative protection systems that are relevant today, or those that could theoretically be applied to protecting computer programs.

Particular attention has been paid to the emergence and development of the legal protection of computer programs in general since the 1960s. It has been revealed that from the very beginning, the legal protection industry has relied on various systems of protection, including copyright and patent law, and so on. In the future, with the development of intellectual property rights, in almost all states, a system for protecting computer programs as literary works has been adopted. However, in the current context, such legal protection is ineffective. And the more useful a computer program is, the more vulnerable to copying. That is why, prevalence of unlicensed versions of computer programs is analyzed. So, about 85% of the population were found to be using, at least one, illegal copy of computer programs.

The main reasons for this phenomenon are the perception of intellectual property rights as a free resource, as well as fragmented, imperfect action by the state to identify and eliminate this type of offense.

Due to the urgency of the problem, the authors have proposed various options for protecting computer programs: in particular, the traditional protection of a computer program as a copyright object; protect your computer program by patent law. However, only if the program is part of a utility model or invention; protecting your computer program name as a trademark, etc.

Keywords: computer program, copyright, patent, source code, object code.

Постановка проблеми. Вдосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності визначено, як один із найважливіших напрямків Стратегії інтеграції України до Європейського союзу. Разом з тим, особливо гостро постає питання правової охорони комп'ютерних програм.

На сучасному етапі, розвиток будь-якої сфери життєдіяльності суспільства, її економічне зростання, залежить від інтенсивності використання технологічних процесів. А тому фактично кожний новостворений «продукт» користується попитом, в тому числі і комп'ютерна програма.

Чим більш комп'ютерна програма несе в собі корисних функцій для суспільства, тим більш вона

уразлива до незаконного розповсюдження та копіювання.

Так, наприклад, нами проведено інтернет-опитування в соціальній мережі Instagram, де взяли участь 106 осіб.

Головне запитання, на яке респондентам потрібно було надати відповідь : «Чи використовуєте Ви принаймні одну незаконну копію програми?». В результаті чого 85% респондентів вказали як відповідь «Так, використовую» (90 осіб), і відповідно 15% надали негативну відповідь, оскільки надають перевагу купівлі лише ліцензійних програм (16 осіб).

Таким чином, забезпечення належної правової охорони ускладнюється в першу чергу ставленням суспільства до комп'ютерної програми, як до

безкоштовного ресурсу, а також, недовим, фрагментарним захистом комп'ютерної програми законодавством.

Стан наукових досліджень. Численні праці вітчизняних науковців свідчать про великий інтерес професійної наукової спільноти до вищезгаданої проблеми. Питанням правової охорони комп'ютерних програм, як об'єктів авторського права присвячено наукові праці таких вчених як Гитченка М. С. Коренюка О. О., Єфремової Т. Ф., Тарасенка Л. Л. та ін. Проте, враховуючи активний розвиток ІТ-сфери, недосконалості правової системи захисту комп'ютерних програм, зазначена тема є нерозкритою та недосконало врегульованою в умовах сьогодення.

Мета. Метою даної роботи є вивчення, дослідження та розгляд теоретичних і практичних засад правової охорони комп'ютерної програми, як об'єкту права інтелектуальної власності та розробка пропозицій щодо удосконалення правової охорони в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Історично законодавство в сфері права інтелектуальної власності вплинуло на успіх комп'ютерного програмування, надавши розробникам юридичний механізм, завдяки якому можна було отримати хоча б частину ринкової цінності розроблених інновацій. З 1960-х років, індустрія програмного забезпечення спіралася на три різні режими захисту комп'ютерних програм, зокрема: комерційна таємниця, авторське право та патентне законодавство.

В Україні, починаючи з часів СРСР, комп'ютерна програма розглядалась як об'єкт авторського права. Так, наприклад, у Роз'ясненні №4 Держкомітету у справах винаходів і відкриттів від 13 листопада 1975 року «Про визнання винаходами об'єктів обчислювальної техніки, які характеризуються математичним забезпеченням ЕОМ», вказано, що «не приймаються до розгляду заявки на видачу авторського свідоцтва і патенту на винахід, якщо об'єкт, що заявляється являє собою математичне розв'язання задачі, зокрема, алгоритми, програму для ЕОМ» [1]. Аналогічний режим правової охорони комп'ютерних програм закріплений і на сьогодні, зокрема, в Законі України «Про авторське право та суміжні права», а також Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів.

Така практика є загальноприйнятною і за кордоном. В більшості країн світу для охорони комп'ютерних програм використовується система авторського права, хоча на науковому рівні, доцільність застосування норм патентного права

для охорони комп'ютерних програм є досить актуальним питанням.

Саме тому, вбачаємо за необхідне дослідити ключові аспекти правової охорони комп'ютерної програми, як об'єкту права інтелектуальної власності.

Проаналізуємо поняття комп'ютерної програми. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права», комп'ютерною програмою вважається набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах) [2].

Першу проблему, яку ми вбачаємо – це недоліки нормотворчої техніки. Оскільки, юридично закріплене поняття комп'ютерної програми містить перелік ознак, які на практиці не завжди відтворюються у програмі. Враховуючи тлумачення законодавчого визначення комп'ютерної програми, може бути встановлено, що певний програмний продукт не містить однієї чи двох ознак, що містяться у законодавчому визначенні, а відтак його не можна вважати комп'ютерною програмою [3].

По-друге, з аналізу вищезгаданого поняття, можна побачити ототожнення рядків літературного твору та рядків комп'ютерної програми. На нашу думку, проведення аналогії між комп'ютерними програмами та літературними творами є не зовсім коректним, оскільки вихідний чи об'єктний код комп'ютерної програми не несе ніякої самостійної цінності без відтворення його на комп'ютері, на відміну від літературного твору, який може існувати у будь-якому матеріальному вираженні. Як наслідок, надання правового захисту коду програми, не захищає ідею, а також функції програми, які вона виконує. Фактично, в цьому аспекті авторське право захищає комп'ютерну програму лише від банального копіювання.

На практиці, для усунення такого недоліку, автори комп'ютерних програм, намагаються запатентувати результати своєї творчої діяльності. Оскільки, суто технічно, комп'ютерна програма може розглядатись як спосіб (процес) рішення алгоритму заданого програмою, який відповідно до українського законодавства є об'єктом патентного законодавства.

Крім того, маючи технічну сутність, комп'ютерна програма спрямована, як правило, на розв'язання якогось технічного завдання, а також

задоволення функціональних потреб споживача, що характерно для патентного права.

Справді, на перший погляд захист комп'ютерних програм через патентну систему міг би забезпечити схоронність ідеї, принципів які несе в собі комп'ютерна програма.

Однак, на нашу думку, це можливо лише в випадку, коли програма є складовою частиною корисної моделі або винаходу і виконує певну функцію в межах цього технічного рішення. Пояснимо чому. Зазвичай, сукупність ознак, що представлена у вигляді алгоритму комп'ютерної програми тісно пов'язана з іншими типами об'єктів і може характеризувати математичний метод, правила проведення ігор, інтелектуальної або господарської діяльності, чи тільки форму представлення інформації. В таких випадках ознаки формули винаходу є характерними для вказаних видів об'єктів, які не визнаються винаходами, а представлення цих ознак у вигляді алгоритму програми для ЕОМ вказує на використання обчислювальних засобів при здійсненні вказаних об'єктів. Ці засоби являють собою інструментарій, наявність якого не забезпечує досягнення технічного результату, а отриманий результат носить нетехнічний характер, який полягає, наприклад, в отриманні інформації тільки завдяки застосуванню математичного метода або алгоритму.

Наприклад, спосіб визначення знижки на товари для клієнта, що розраховується за допомогою ЕОМ згідно з певним алгоритмом і базується на раніше отриманій інформації про здійснення покупок клієнтом [4].

Ця думка знайшла своє вираження у законодавстві багатьох країн. Зокрема, у Китаї, Угорщині, Бразилії, Ізраїлі тощо, якщо комп'ютерна програма є частиною технологічного процесу, технічного пристрою, то така комп'ютерна програма разом з ними може бути визнана об'єктом патентного права.

Крім того, якщо розглядати комп'ютерну програму суто як об'єкт патентного права, то нерозкритим залишається питання щодо умов патентоздатності. Оскільки, на практиці не всі програми можуть бути промисловопридатними та мати винахідницький рівень. Саме в цьому аспекті «виграє» авторське право, так як відповідно до Закону України «Про авторське право та суміжні права», для надання правової охорони твір повинен бути створений в результаті творчої діяльності людини, а також виражений в матеріальній формі [2].

Крім того, як нам відомо, авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не

вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. А отже, автор не зобов'язаний доводити своє авторство в силу дії «презумпції авторства».

Хоча, на практиці, непоодинокі випадки, коли автори в судовому порядку намагаються захистити свої майнові та немайнові права.

Так, наприклад, ПрАТ «Лізинг інформаційних технологій» та ОСОБА_1 звернулися до суду із заявою про забезпечення позову до подання позовної заяви, мотивуючи це тим, що їм належать майнові авторські права на комп'ютерну програму «Конфігурація IC:LeaseIT» та базу даних «IC:LeaseIT», а відповідач своїми діями порушує їх авторські права. Суд відмовив у задоволенні такої заяви, вказавши, що позивачі не довели авторства на вказані об'єкти. При цьому суд в ухвалі послався на презумпцію авторства, але в подальшому вказав, що автор у будь-який час протягом строку охорони авторського права може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах. Відтак суд (при чому як суд першої, так і апеляційної інстанції) дійшов висновку, що документом, який засвідчує авторство на оприлюднений чи неоприлюднений твір, а також факт і дату оприлюднення твору, є свідоцтво. А тому в даному випадку відсутні належні та допустимі докази, які б свідчили про те, що позивач є автором комп'ютерної програми «Конфігурація IC:LeaseIT» та бази даних «IC:LeaseIT» [5].

Дана ситуація може бути частково вирішена шляхом реєстрації вихідного та об'єктного коду програми. Офіційна реєстрація дає можливість «відстояти» свої права у випадках порушень, і відповідно звільняє автора від складного процесу доведення авторства.

Не менш важливим кроком для охорони прав на комп'ютерну програму ми вбачаємо реєстрацію назви програми, як торгівельної марки, а також захист інтерфейсу програми авторським, або ж патентним правом (як промисловий зразок).

Розглянемо на прикладі загальновідомого текстового редактора «Word». Поряд з вищезгаданою програмою існує близько двох десятків різних текстових редакторів, які мають такі ж самі функції та можливості. Однак, «Word» залишається найпопулярнішим у використанні, і в той ж час найуразливішим до копіювання. Причому, неліцензійні версії поширені як серед простого населення, так і широко використовуються в державній сфері.

Таким чином, в умовах стрімкого розвитку ІТ-сфери, використання комп'ютерних програм є невід'ємним процесом для інформаційного суспільства. Система захисту комп'ютерних

програм, як об'єкту права інтелектуальної власності є недосконалою, і поширюється лише на її зовнішню форму вираження. Саме тому, ми вбачаємо за можливе застосування різних варіацій захисту комп'ютерних програм:

1) зокрема, традиційний захист комп'ютерної програми, як об'єкту авторського права.

2) захист комп'ютерної програми нормами патентного права. Однак лише за умови, коли програма є складовою частиною корисної моделі або винаходу і виконує певну функцію в межах цього технічного рішення.

3) Захист назви комп'ютерної програми як торгівельної марки.

Література:

1. Єфремова Т. Ф. Правова природа комп'ютерної програми та проблеми захисту прав на них. URL:http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12765/1/Efremova_255262.pdf (дата звернення 22.11.2019).

2. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3792-12> (дата звернення 23.11.2019).

3. Тарасенко Л. Л. Комп'ютерна програма як об'єкт інтелектуального права. URL: <http://aphd.ua/publication-167/> (дата звернення 26.11.2019).

4. Кірін Р.С. Патентологія: навч. посіб. / Р.С. Кірін, В.Л. Хоменко, І.М. Коросташова; М-во освіти і науки України, НТУ «Дніпровська політехніка». – Дніпро : НТУ «ДП», 2018. – 240 с. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/153560/CD1093.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 25.11.2019).

5. Справа № 756/960/15-ц. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 18.02.2015 р. URL:<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42783733> (дата звернення 26.11.2019).